

Kultura materiala eta bizitza ona

Albert Borgmann eta kultura teknologikoa

TOPI HEIKKERÖ

St. John's College (Santa Fe) unibertsitateko
filosofia irakaslea

Gure eraikinei forma ematen diegu; eta ondoren eurek guri.

Winston Churchill

Dispositiboek gauzen mundu aurreteknologikoaren izaera koherente eta konprometitua disolbatzen dute.

Albert Borgmann (1984: 47)

Zein zentzutan dakar bizitza hobe teknologia garatuak? Galdera traketsa da: ez gaude ohituta esaldi berean garapen teknologikoari eta bizitza onari buruz pentsatzera. Eskuarki, badirudi gure kulturen teknologia berriak normaltasun osoz daudela onartuta. Berrikuntzen legitimazioa ez da auzitan jartzen, bizitzaren kalitate maila igotzen baitute; gauza nabarritzat jotzen dugu teknologia hobeak bizitza hobe dakarrela. Zientzi politikaren adituek askotan 'kostu-mozkin-arrisku' markoaren analisiaren barnean kokatzen dute auzia. Baina ikusmolde kuantitatiboek kale egiten dute alde kualitativoa ukitu behar dutenean, bizitza onaren hausnarketarekin gertatu bezala. Nola hurbiltzen zaizkio ikuspuntu akademikoak horrelako auziari?

Akademian diziplina berri bat existitzen da dagoeneko: Zientzia-Teknologia-Gizartea ikerketak (ZTG). Teknologia gizartean barneraturiko fenomeno gisa ikertzeko hainbat metodo asmatu ditu. Baina, dena dela, horren abiapuntua konpromiso zientifiko eza denez, edo balioen neutraltasuna, ZTGk arestiko auzia saihesteko joera du.¹ Filosofian, hala ere, zenbait eztabaida aurki ditzakegu teknologiaren eta bizitza onaren inguruan, gutxi badira ere —eta eskuarki komunitate akademikoaren ezti-aparretatik urrun—.²

Testu honetan, Albert Borgmannen pentsamenduaz baliatuz aurkeztuko dut gaia. Borgmann Iparramerikako filosofoa dugu —Alemanian jaioa—, eta azken hogeita hamar urteetan teknologia ikertu du fenomeno sozial, etiko eta politiko gisa. Borgmannen pentsamendua filosofia garaikidearen tradizio fenomenologikoan dago errotuta. Egia da bere azterketa Martin Heideggerren teknologiaren filosofian oinarritzen dela,³ baina baita ere osagai desberdin ugari dituen berezko posizioa sortu duela. Bere ustez, kultura garaikidean, benetako pentsamendu etikoa posible izan dadin, bizitzeko forma sortzen eta moldeatzen duen eskema teknologiko nagusiaren analisiarekin batera egin behar dugu.

Lehenengo eta behin, ikuspegi historiko pixka bat zabalgotik helduko diot gaiari, ondoren hori aztertzeko Borgmannek erabiltzen dituen tresna filosofikoei sarrera bat egingez. Gero, egungo kultura teknologizatuan hausnarketa etikoak dituen aukerez ariko naiz, eta baita ere Borgmannek egoera horretan hautemandako gaitzen aurrean proposaturiko erremedioez ere. Azkenik, Borgmannen proiektuaren garrantziaren eta arazoaren inguruko ohar kritiko batzuk aurkeztuz bukatuko dut.

Teknologia hobek bizitza hobea esan nahi du?⁴

Aro Modernoaren hasieran, ikuspegi zabal berri bat sortuz filosofian eta zientzian. Natur zientzien ikuspegi berriaren parte hartzen ari ziren pentsalariek argi eta garbi uste

zuten usain pragmatikoa zuen teknozientzia horrek⁵ gizakiei bizitza hobea ekarriko ziela. *Ethos* hori Descartes *Methodoaren diskurtsoan* ikus daiteke oso ongi (1985: 142h).⁶

Gainera, ilustrazioaren garaian, pentsalariek aurrerapen teknozientifikoa eta aurrerapen politikoa batera jarri zituzten, lehena askatasuna, berdintasuna eta demokrazia jendartean zabaltzeko tresna bailitza.⁷ Baina Descartesek eta beste batzuek agindutakoa gainditu dugu: aurrerapen teknozientifikoak demokraziaren zabalkundea eskala handian, ongizatea eta berdintasuna ekarri ditu gizarte garatuetara, eta badirudi horrek autoerrealizazioari begira askatasun gehiago ematen digula. Alabaina, garapen horrek arazo larriak ere sortu ditu. Esan genezake masa-ekoizpen teknologikoarekin agertu den krisi ekologikoa horren adibide nabarienetakoa dela. Hemen, dena dela, bizitza onaren baldintzetan jarriko dut arreta.⁸ Nahiz eta hasiera batean teknologiaren promesak, giza bizitzari dagokionean, benetakoa eta onuragarria iruditu, azterketa zorrotzagoak egoera hori askoz ere anbibalenteagoa dela erakusten digu.

Anbibalentzia hori da hain zuzen ere Borgmannek aztertu izan duena bere lan osoan, anbibalentzia erakusteko gertakari ugari aurkeztuz. Esaterako, zientzia instituzionalak aurrera egin arren, jendeak zientziaren munduari buruz duen ikuspegia ez da hobetu. Nahiz eta elikaduraren ezagutza eskuratzeari gero eta errazagoa izan, eta ariketa fisikoak egiteko aukerak ugariagoak, loditasuna gero eta arazo larriagoa da eta jendearen egoera fisikoa gero eta txarragoa. Zenbat eta garatua izan gizarteak, dibortzio-maila gero eta handiagoa. Auzi lokal, nazional eta globalen kontzientzia publikoa geldirik geratu da, nahiz eta garapen ekonomikoa, komunikatzeko tresnen berrikuntza teknologikoak eta denbora-pasak gehiago eta hobek izan. Borgmannen irakurketaren arabera, gizarte zientzietako ikerkuntzaren datuek joera hori erakusten dute; halaber, beste ikerketa batzuen arabera, mundu garatuko hiririk ez dira garapen bidean dauden herrialdeetakoak baino zioriontsuagoak (Borgmann 1984: 124-143).

Borgmannek ez dio beldurrik egoera horren balio-judizioa egiteari. Bere ustez, kultura garaikidearen egoera etsigarria da. Hala ere, ez du nahi gure kultura iraganeko kulturaren batekin erkatu; nahiago du gure kulturaren emaitzak berorren ideal eta posibilitateekin konparatuz aztertu (Ibid.). Horrela, historikoki dokumentaturiko idealak eta jendearen barne uste sendoak kontuan harturik, kultura garaikideak bizitza onik ez duela ematen iradokitzen digu Borgmannen analisiak. Zera dio: kultura garaikideko giza-banakakoak mendebaldeko ideal tradizionalen argipean behatzen baditugu —errealitatearen ezagutza, bikaintasun fisiko eta mentala, hiritartasuna, arteekin harremana, karitatea—, kultura horrek porrot egiten du, batez ere bere ustezko posibilitateak aintzat hartuz gero.

Porrot berbera agertzen da, gainera, jendearen pertzepzio subjektiboa ikertzen bada. Adibidez, telebista ikusteko joeraren ikerketek zera diote: nahiz eta gero eta denbora gehiago eman telebistaren aurrean, ikusleek ez diote ezer ereduzkorik ez bikaintasunik ikusten denbora-pasa horri. Izan ere, «*couch potato*» (sofako patata) adierazpenak hori islatzen du (Borgmann 1984: 140-143). Beraz, badirudi jendearen benetako bizimoduak eta bere uste sendo sakonenak ez daudela harmonian. Labur esanda, gure kulturak berrikuntza teknologikoetan bizitza ona bilatu arren, bilaketa horrek maiz frustraziora eta definitu ezineko hutsunera garamatza. Borgmannek fenomeno hori argitu egiten du merkantilizazio teknologikoaren azterketa eginez (Borgmann 1984: 38h, 172h; 1992: 110-116; 1995; 2003: 11-34; 2005).

Kultura materiala aro teknologikoan

Borgmannen definizioaren arabera (2005), kultura materiala «gizakiok sorturiko artefaktu ukigarrien (*tangible artifacts*) osotasuna da». Kultura horren izaerak iraultza teknologikoen emaitza legez eboluzionatu du. Nahiz eta dispositibo eta sistema teknologikoak historian zehar eraldatu, po-

sible da «teknologiaren patroia» identifikatzea. Patroi hori da —*dispositiboen paradigma* deitzen dio— errealitatea sumatzeko modu orokorra gizarte teknologizatuan. Kultura aurreteknologikoak⁹ mundua beste era batera ikusten zuen; dispositiboen paradigma munduan egoteko era modernoa, teknologizatua da.¹⁰

Borgmannek beroaren adibidea ematen digu. Aro Moder-noaren aurretik, etxeko sutondoak ematen zigun beroa, tenperatura ongi mantenduz eta janaria egiteko baldintzak ziurtatuz. Labe zaharkitu batek ere, dena dela, zaintza eskatzen zigun: norbaitek egurra hautatu, moztu eta eragon behar zuen, eta baita sutondoa zaindu ere tenperatura egokia manten zedin. Horrek denak abilezia eskatzen zuen, eta baita labe inguruko antolakuntza sozial txikitxo bat ere bederen, betebeharrak ugari baitzeuden senideen artean banatzeko. Sutondoa gauza berezia zen, gainera; harriz edo metalez eginiko zerbait zen, etxearen erdialdean jarritakoa. Familia bere inguruan biltzen zen beroa sentitzeko, jateko eta berriketan aritzeko. Horrek erromantikoegia lirudike, baina sutondoa mantentzea ez zen lan batere atsegina: egurra ez zegoen beti soberan eta heze egon zitekeen. Lana, gainera, berez zen pisutsua (Borgmann 1984: 41h).

Gaur egun, gure etxeek ez dute sutondorik; lanaren zamaz askatu gara, berogailu sistema zentrala jarri arte. Eskuarki, gainera, ez dakigu berogailu sistema non dagoen kokatuta eraikinean; horrek ematen digun merkantzia hartzen dugu: beroa; baina ez eragozpenik. Horra dispositiboen paradigmaren kasu bat (Borgmann 1984: 42h).

Ondoko ezaugarri hauek karakterizatzen dute dispositiboen paradigma: lanaren zamaz askatzea, konpromisorik eza, testuinguruaren ikuspegia galtzea, merkantzia erraz eskuragarria izatea, eta haustura (Borgmann 1984: 40-48, 76h; 1992: 82-97; 2003: 16-19). Zamaz askatzen gaitu teknologiak merkantzia ematen digunean inolako esfortzurik egin gabe, edo guk abilezia berezirik eduki gabe. Inork 1840 inguruan Mozarten *Don Giovanni* Kopenhaguen dastatu nahi

baldin bazuen, lehenengo eta behin antzokia bilatu behar izaten zuen, gero soineko egokiak jantzi, txartela erosi, behar zen tokian une egokian agertu eta azkenean operaren testuinguru sozialean harremanak izan. Egungo egoeran, hainbat garapen-maila ikusi ditugu audio teknologietan —analogikoan eta digitalean—, eta baita bideo ekoizpenean eta banaketan ere, film arruntetik definizio handiko telebistara. Hortaz, egungo daniar batek *Don Giovanni* dasta dezake bere aria faboritoarekin hasita eta CD edo DVD ‘soinu osoko’ dispositiboek esker.¹¹ Desiratzen dugun merkantzia —beroa, musika— bere testuingurutik eta beste gauzekiko konpromisotik askatzen du teknologiak.

Hausturari dagokionez, Borgmannek dispositiboen paradigma polaritate garbiagoak sortzeko duen joera legez ezauzgarritzen du. Errealitatearekin topo egiterakoan, Aro Modernoaren aurretik ez ziren horrenbeste polaritate sortzen. Orain bai. Baliabideak/helburuak, gorputza/gogamena, barnealdea/kanpoaldea, lana/aisialdia, indibiduala/komuna. Laburbilduz, zera da Borgmannek dioena: munduan egoteko modu aurreteknologikoetan, fenomeno horiek askoz ere nahastuagoak zeuden. Dispositiboen paradigmak, aldiz, abstrakzioa egin du eta polaritateak sortu ditu. *Don Giovanni*-ren CD bat entzutea helburu bat da berez; gogamen-esperientzia, barnealdekoa, indibiduala; baina operan igarotako gaua osotasun organikoa da eta aurreko kategoria horiek transzenditzen ditu.

Dispositiboen paradigmak konpromisoa galtzeko duen izaera horrek laburtzen du Borgmannen argumentua. Izan ere, dispositiboak gizaki erabiltzaileekin konprometitzen ez direnez, teknologiari esker lanaren zama galtzerakoan bizitzaren zentzuaren sakontasuna eta zindotasuna zapuzten da.

Pentsamendu etikoa eta kultura materiala

Teknologiari buruz egiten duen azterketan oinarriturik, Borgmannek egungo pentsamendu etiko eta politikoaren

hutsune batzuk aipatzen ditu. «Balio» eta «auto-errealizazio» bezalako kontzeptuak lausoak dira, edo hutsalak, ez baldin bada ikusgarri bihurtzen atzetik ezkututzen den patroï teknologikoa. Borgmannen ustez, liberalismo politikoak bizitza ona definitzea saihesten duenean, eta lan hori hausnarketa eta aukeraketa indibidualari uzten dionean, orduan dispositiboen paradigmatik, modu isilean, definitzen du zer den bizitza ona hausnarketa kontzienterik gabe. Auto-errealizazioa, hortaz, kontsumitzeko aukera bilakatzen da soilik. Balioak, orduan, errealitate tekno-ekonomikoekin egiten dugun negoziaketaren bitartez neurtzen dira, edo balioa eta subjektibotasun arbitrarioa gauza bera bailiran onartzen ditugu (ikus Borgmann 1984: 89, 213h; 1992: 40hh; Taylor 1992: 55-69; Winner 1986: 155-163; eta Power 2000).

Arazo horren erroak anitzak eta konplexuak dira. Horietako bat ekoizpen moralki neutroaren nozio klasikoa da. Borgmannek, hemen, egin (*praxis*) eta ekoitziren (*poiesis*) arteko Aristotelesen bereizketa dakar. Lehena bere baitan da helburua, eta bigarrenak helburu instrumentala dakar (*Nikomakorentzako etika*, 1139a26-b9; eta *Metafisika*, 1025b18-26, 1064a10-18). Testuinguru modernoan ezin zaio bereizketa horri eutsi: egiteak zama morala duela dio; ekoiztea, aldiz, moralki neutrala litzateke. Desberdintasunak arazo sakonak, eta gaizki ulertzeak, sortu dizkio *teknologiaren filosofia* deituriko diziplinari (ikus Borgmann 1992: 110hh eta Strong 2000: 321h).

Kultura modernoaren ikerlari batzuek desberdintasunak eta tentsioak igartzen dituzte egungo egitearen eta ekoiztearen artean, etika eta teknologiaren artean. Kexatu egiten dira: teknologiak aurrera arin egin duen bitartean, gure jarrera morala ez da horrenbeste aurreratatu. Baina kexa hori ez da batere egokia, egin eta ekoitzi artean desberdintzea ere ez den bezalaxe. Ez du teknologiaren lorpen bat ikusten, alegia: *dispositibo teknologiko bat onartzea eta garatzea beti dela erabaki morala* (Borgmann 1992: 110; nire azpimarratzea).

Zergatik birpentsatu behar dugu ekoiztea (*poiesis*) moralki zamatua bailitzan? Erantzun sinpleenak dio dispositibo tek-

nologikoen diseinu, garapen eta ekoizpenaren helburua beti dela ondasun batzuk ekoiztea. Hortaz, balioak hartzen dituzte kontuan. Teknologiak, gainera, tresna erabilgarriak baino gehiago dira: sistemak dira eta gizakiengan eragina dute.

Alabaina, egungo komunitate akademikoari begiratzen badiogu, hausnarketa etikoa eta errealitate teknologikoen kontzientzia ez datoz ia inoiz bat. Lehenengo eta behin, etika aplikatua —gehienbat tradizio analitikoan garatua— teknologiarekiko itsua dela dirudi, hori fenomeno existentzial zabal gisa ikusten ausartzen garenean. Bigarren, arestian esan bezala, teknologiari buruzko ikerketek normatibitatea saihesten duten markoetan egiten dute lan. Hirugarren, jite kontinentaleko filosofiak, ezbairik gabe, badu gizakiaren baldintzak determinatzen dituzten fenomenoak aztertzeko joera, baina maiz etika analitikoan agertzen den agentzia etikoaren ikuspegia galtzen du. Horregatik ez du apenas ikerketa enpirikorik egiten teknologiaren inguruan (ikus Mitcham & Nissenbaum 1998, Keulartz et al. 2004: 3-14, eta Winner 1993).

Laburbilduz, etika eta teknologiari buruzko Borgmannen argumentuak zera iradokitzen digu: pentsamendu etiko tradizionalak —gizabanakoek erabaki razionalak egiten ditugula onartzen duena— ez du jorratzen kultura materialak agentzia etikoari forma emateko duen modua. Beraz, indibiduala kontuan hartu bai, baina etikak tokiei, erakundeei eta merkantziei buruzko hausnarketak ere hartu beharko lituzke aintzat. Zeren osagai horiek forma ematen diote gizakiek egini-ko munduari, eta mundu horretan bizi da subjektu etikoa.

Erreformatarako ideiak

Esan bezala, egungo bizitzaren izaera, Borgmannen iritziz, arreta, osotasuna eta bikaintasuna galtzen ari da, eta arazo horien kausa dispositiboen paradigmari datzekion konpromiso falta da. Bizitza ona lortzeko tresna moduan erabiltzen baldin badugu, orduan Borgmannek dispositiboen paradigma gaizki kokatua ikusten du. Izan ere, dispositiboen para-

digmak azpiegitura orokorrean dauka bere lekua (Borgmann 1984: 226-230, 237hh).

Eguneroko existentziaren alde praktikoan, arreta, osotasuna eta bikaintasuna berriro eskuratzeko Borgmannen tresnak gauza fokalak eta praktika fokalak dira. Pentsa ezazu adibide hauetan. Orain dela ehun urte, orgazainaren lanak gauza fokalekin zuen zerikusia. Gauza fokal horiek orgak ziren. Egungo lantegietan, berriz, sailean fabrikatzen diren automobilak dispositiboen paradigmaren kasuak dira. Kanaberako arrantza praktika fokala izan daiteke, eta kanabera bera litzateke gauza fokala. Korrikalari batentzat, ibilbidea da gauza fokala; motxila-bidaiari batentzat, basatitasuna. Henry David Thoreau-k *Walking* saiakeran esan zuen moduan, oinez ibiltzea, jarduera simple hori, praktika edo jarduera fokal bat izan daiteke. Areago: arteak eta ofizioak izan daitezke jarduera fokalak (ikus Borgmann 1984: 44-47, 201-204; Maclean 1976; eta Thoreau 1964: 592-630).

Beste adibide modura, Borgmannek «etxeko mahaiaren kulturaz» hausnartzen du. Hori janaria egin eta jatea baino askoz ere gehiago izan daiteke: hasiera eta amaiera dauzka, eta familia biltzeko gertakari ukigarria izan daiteke. «Etxeko mahaiaren kultura» hori sukaldearen tradizioarekin bat dator, eta familia erlijiosoetan *grazia* hartzen da aintzat, horren bidez familiak eskerrak ematen baititu lurreko doanak izateagatik.¹²

Begira ditzagun gauza fokalak eta jarduera fokalak ikuspuntu analitiko batetik orain. Borgmannek dioenez, gauza fokalekin ari garenean gidatuta gaude. Zerk gidatzen gaitu? Dispositiboek sortzen duten distrakzioa kontrolatzen duen presentzia zuzentzaile batek. Kontuan izan ezazu dispositiboen paradigmaren dena dagoela kontrolatuta, dena aurre-sangarria dela. Aldiz, *bestetasuna* jarduera fokalen barnean bizi da. Jarduera fokalek esfortzua, abilezia, auto-transzendentsia, pertseberantzia, kemena, pazientzia, konpromisoa eta arreta eskatzen dute. Eta dispositiboek kalitate horiek kentzen edo ukatzen dizkigute. Hori dela eta, Borgmannek

uste du jarduera fokalek gure bizitza birzentra dezaketela, eta bertuteak eta bikaintasuna lantzeko testuinguruak eman diezazkiguketela gainera. Haustura da dispositiboen paradigmen jardueren ikurra, jarduera fokalak batasunera eta integraziora abiatzen diren bitartean. Kanaberarekin ari garenean arrantzan, gorputza eta gogamena batera ari dira lanean eta korrikalaria korrikan ari den tokian murgiltzen da. Baliabideak eta helburuak ere fusionatu egiten dira jardue-
ra fokaletan, ezin dira erabat banandu. Korrika egitea helburua da, baina baita baliabide bat ere, forman mantentze-
ko, esaterako. Borgmannek esaten duen moduan: «Korrika egiten dugunean, esfortzua eta ongi pasatzea gauza bat dira; baliabide eta helburuen arteko banaketa, lanaren eta denbo-
ra-pasaren arteko bereizketa osaturik dago».¹³

Baina gauza fokalen rola, Borgmannen teorian, ez da soilik dispositiboen paradigma gainditzea eta bizi-esfera hobe-
a ematea; orobat, teknologia aztertzeko tresna da:

Jarduera fokal batek teknologiarekiko jarrera argia eta selek-
tiboak sortzen du. Teknologiaren sinplifikazio eta perfektzio-
namendura abiatzen gaitu, gure interesa fokalizatuta baitago;
halaber, norberaren jardueraren barnean produktu teknolo-
gikoen erabilera adimentsua egiten laguntzen gaitu (Borg-
mann 1984: 221).

Borgmannen hausnarketak, hortaz, dispositiboen para-
digmen eta errealitate fokalaren arteko kontrastean lan
egiten du. Gauza eta jarduera fokaletan oinarrituriko erre-
forma, horrenbestez, pentsamenduko eraldaketa hutsa bai-
no gehiago da. Borgmannek ez digu nola pentsatu azaltzen,
errealitatean nola murgildu baizik. Bere antropologia erabat
irekia da, bizitza ona azken buruan gauzekiko interakzioari
baitagokio. Borgmannen ideia politikoak, beraz, honetan oi-
narritzen dira: gauza eta jarduera fokalen testuinguruan soi-
lik da posible bizitza ona.¹⁴ Hortaz, bizitzaren kalitatea —ez
soilik bizitzaren estandar kuantitatiboak— aintzat hartzen
duen politika teknologikoak konponbide sozialak bilatu be-
harko lituzke hiritarrok gero eta gehiago murgil gaitzen in-

terakzio fokaletan. Horrek, pentsamendu politikoaren esparruan, kultura materialaren dimentsio morala onartzea eskatzen du, fenomeno ekonomiko eta botere-harremanen analisiarekin batera.

Kritika eta hausnarketa

Hiru kritika aipa ditzakegu Borgmannen ikusmoldearen aurrean. Bat, azpimarragarria da nola gai den teknologia modernoaren paradigma identifikatzeko, batez ere kontuan hartzen badugu dispositibo eta sistema teknologikoak ugari eta askotarikoak direla. Hala ere, badirudi fenomeno teknologiko horien aniztasuna gutxiesten duela. Andrew Feenberg eta Larry Hickman-ek Borgmann kritikatu dute 'teknologiaren ikerketak' diziplinako emaitzak alde batera uzteagatik. Gainera, nahiz eta Borgmannek dispositiboak nola erabiltzen ditugun aztertu, azterketak ez du lortzen kontsumoaren aniztasuna islatzea. Kasu-azterketa ugari diote kontsumitzaileok askotan jarrera sortzailea dugula teknologia berriak onartzerakoan, teknologia horien aurrez diseinaturiko helburu eta erabileren bestelako xedeak arin aurkituz. Internet, esaterako, prozesu demokratikoen plataforma bihurtu da, eta talde marjinalei aukera eman die sarean edonondik heda daitezen (ikus Feenberg 2000: 298-305, 308-311; eta Hickman 2000: 93hh; 2001: 115-119). Gainera, gauzekiko eta dispositiboekiko ditugun harremanen arteko desberdintasunari buruzko erantzun sakonik ezin dugu eman, ezin baitira ongi bereizi. Lehenengo eta behin, ezin al da harreman sakonik izan CD tresna edo iPod batekin?¹⁵ Beste aldetik, etxeko mahai inguruko kultura ere artifiziala izan daiteke, eta harreman faltsuekin egindakoa, edo behartua.

Aurreko arazo horiek bigarren galdera bat dakarte: zer da zehatz-mehatz gauza fokala edo jarduera fokala? Nola bereiz ditzakegu gauza fokal bat eta dispositibo huts bat? Nola jakin dezakegu gauzek ahalmen integratzaileak duten? (Brittan 2000). Larry Hickmanek proposatu du jarduera fo-

kalak eta beren ondorioak enpirikoki aztertu behar direla (Hickman 2000: 98h). Baina Borgmannek errefusatu egin du proposamena; izan ere, bere ustez, egia da gauza eta jarduera fokalak gaizki aztertzeko aukera badagoela, baina horiek printzipioz test objektiboen balioa kolokan jartzen dute (Borgmann 2000: 356h). Borgmannen jarrera ulergarria da, gauza fokalak azterteak nolabaiteko kuantifikazioa eskatuko bailuke, eta hori testuinguruaren menpe dauden gauza fokalen izaeraren aurka joango litzateke, eta ez lituzke horien forma desberdinak errespetatuko. Hala ere, gauza fokalak anbiguotasunik gabe aztertzeko gaitasun ezak auzia irekita dagoela esan nahi du.

Jarduera fokalei eginiko hirugarren kritikari dagokionez, irakurle zorrotz batek zera galde lezake: «‘Hobby onek’ teknologia modernoaren arazoetatik salba gaitzaketela ari da iradokitzen Borgmann?». Izan ere, Borgmannek baditu ideia substantzialak eskala sozio-ekonomiko handiak kontuan hartu eta horiek egungo bizitzeko moduekin erlazionatzen dituztenak (Borgmann 1984: 157-169, 226-246). Beraz, irakurle zorrotzaren galderak ez dauka zentzu handirik. Alabaina, nekazaritza tradizionala, adibidez, jarduera fokal gisa ikusten badugu —korrika egin eta kanaberaz arrantzatzearen bestelakoa—, argi dago nekazaritza bizitzeko modu osoa dela, eta besteak hobby edo zaletasun hutsak (Thompson 2000: 167h). Arazoa zera da: nekazaritza tradizionala, bizitzeko modu legez, ez da gehiengo handiarentzako errealitate bat —ezta desioa ere—. ¹⁶ Gauza bera ezan daiteke beste lanbide tradizionalai buruz, artisauari zein etxegileari buruz, esaterako.

Hirugarren kritika hori bigarren kritikaren inguruan sorturiko galderentzako erantzun partziala da. Erkaketa kultural batek, dena dela, kezka horien aurreko erantzunen bat ekar lezake. ¹⁷ Kultura japoniar tradizionalak, esate baterako, izaera fokal kontzientea erakusten duten jarduera batzuk baditu: *Kendo*, Ezpataren Modua, eta *Chado*, Tearen Modua. Horiek gauza fokalak dira eta jarduera fokalaren egitura dute. Gauza fokalak jarduera fokalen barnean ederreste-

ko asmoa nabaria da beste arte batzuetan ere: lorezaintzan, kaligrafian, edo brotxa lodiko margolaritzan. Eta jarduera horietan honetxek erakartzen gaitu gehien: geure burua, besteak eta errealitatea modu sakonagoan ezagutzera eramanean gaitzaketela. Budismo Zen-ean, eguneroko eginkizunak ere —janaria egin, egurra ekarri edo ura eramane— jarduera espiritual gisa ikusten dira (ikus Dogen 1985: 53-68, 124-128; eta Suzuki 1956: 279hh). Horrela, Zen jardule bantentzat, eginkizun mundutar horiei zama materiala kentzeak garapen espirituala ekar dezake. Borgmannen kontzeptuen eta kontzeptu japoniarren arteko antz horrek iradokitzen digu Borgmannen ikuspegia ez dela hain idiosinkrasikoa, hasiera batean hala iruditu arren. Japonian gauza eta jarduera fokalen filosofia *kontziente* bat garatu dute; eta horixe jotzen du premiazkotzat Borgmannek, hain zuzen ere teknologiak bizitza onaren aurreko desilusio egoera batera eramanean gaituen baldintza kulturaletan (Heikkerö 2005).

Azken oharrak

Begira ditzagun berriro gure hasierako galderak: teknologia garatuagoak bizitza hobea al dakargu? Gaixotasun, pobretasun eta bizitzaren gogortasunarekiko askatasunak, berdintasunak eta demokraziak bizitza hobea osatzen badute bere osotasunean, erantzuna «bai» sendoa da. Saiakera honek, dena dela, bizitza-hobetze teknologikoaren alde ez hain ikusgarriak azpimarratu ditu. Azkenik, teknologiak bizitzan zehar zamaz askatzeak bizitza hobea eskuratzeko potentziala ematen digula dirudi; baina hori horrela ikusteak, berez, kontrako norabidean eramaten gaitu: hau da, azaleko existentziara eta dimentsio bakarreko bizitzara.

Diziplina akademikoetan, ideia horiek etikaren ikuspegi zabalago bat ekar dezakete, agentzia morala baldintzatzen duten antolakuntza instituzional eta materialaren kontzientzia hobetza izango duen pentsamendu etikoa, alegia. Gainera, bizitza onaren auzia irekita eta eztabaida filosofikoeta-

tik at uztea ez dirudi estrategia iraunkorra denik. Ez badugu aukia modu irekian eztabaidatzen, orduan isiltasunaren erantzuna emango diogu, eta hori da hain zuzen ere paradigma teknologikoak babestu nahi duena. Testuinguru horretan, bizitza onaren eta teknologiaren arteko erlazioa aztertzeko Borgmannek duen modua azpimarragarria da, zehatza eta paternalismorik gabea baita.

Eskerronak

Albert Borgmanni nahi dizkiot eskerrak eman, denbora asko eskaini baitzidan lana eztabaidatzeko. Finlandiar Kultur Fundazioa ere eskertu nahi dut, beka bat eman zidalako. Eskerrak baita ere Stephen Stalter-i, testua berrikustegatik. Gainera, eskerrak ematen dizkiet ere ondoko hauei: Carl Mitcham, David Strong, Jaana Hallamaa, Sami Pihlström, Timo Airaksinen, Janne Kylliäinen, Wha-Chul Son, Karin Christiansen, Tomi Kiilakoski, den-denek lagundu baititate. Artikuluaren aurreko bertsio bat, eta izenburu berarekin, *Societas Ethica* elkartearen urteroko kongresuan aurkeztu nuen, Salzburgon, Austrian, 2005eko abuztuan. Neu naiz edozein akatsen erruduna.¶

[Juan Bautista Bengoetxeak euskaratua]

-
1. ZTG arloan balioen neutraltasunari buruz dagoen kritika baterako, ikus Winner (1993).
 2. Teknologiaren filosofiari buruzko historian murgiltzeko, Carl Mitcham-en *Thinking Through Technology* (1994) da aurkitu dudana liburu informatzailerena. Azpidiziplina horren gaurko egoeraz jakiteko, ikus Ihde (2004).
 3. Dreyfus-ek (1993) Heideggerrek nihilismoaz eta teknologiaz eginiko analisiaren panoramika ederra ematen digu, eta saiakera honetako gaiekin bat dator.
 4. Ikus Marx (1987), Mitcham (1994: 275-299) eta Hughes (2004), teknologiaren inguruan eginiko panoramika historikoak ezagutzeko.
 5. Hemen gauza bat postulatu dut hasiera-hasieratik, hau da, zientzia eta teknologia ezin direla historikoki, ezta sozialki ere, bata bestetik banan-

- du. Horrek ez dakar, halere, bien arteko banaketa kontzeptual baten ezintasunik. «Teknozientzia» izenak hain zuzen ere hori islatzen du: zientzia eta teknologiaren ko-existentzia eta batera daukaten garapena. Jakina, tesi hori eztabaidagarria da. Ikus, esaterako, Mitcham (1994: 199-204), Borgmann (1984: 17, 29-31) eta Hickman (2001: 3, 5, 41-43).
6. Descartes (1985: 142h). Ideia beraren beste aurkezpen egokiak Francis Bacon (1960) eta Thomaso Campanellaren lanetan aurki daitezke.
 7. Marx (1987), Hughes (2004: 17-43). Esaterako, 1813an Thomas Jeffersonek John Adamsi idatzi zion zientzia berria eta Amerikar Iraultza European eragiten ari zirenari buruz: «Zientziak irakurri eta hausnartzen zuten haien ideiak askatu zituen, eta kasu amerikarrak eskubidearen sentimendua eman zion jendarteari. Ondoren, altxamendua hasi da, zientziarena, talentua dutenena, adoreaarena, mailaren eta jaiotze-abantailen aurka, horiek men ez egitean jauzi baitira. [...] Zientzia aurrerakoa da». Marx (1987) artikuluan aipatua.
 8. Ekologia arazoak eta bizitza onaren auzia erlazonaturik daude modu anitz eta konplexutan. Haatik, bi lotura nabari aipa ditzaket: bata, biak garapen teknozientifiko modernoaren sormenak dira; eta, bestea, bakoitzaren bizitzan konpromiso teknologikorik ezak errealitate ekologikoekiko kontzientzia pertsonalaren galtzea dakar.
 9. Borgmannek teknologiaz eginiko azterketak teknologia modernoa hartzen du aintzat, eta ez giza-teknika guztien adibide historikoak, jakina.
 10. Ikus Borgmann (1984: 40-48, 53, 76h, 146hh; 2003: 17h, 31, 121h) eta Strong & Higgs (2000: 27-37). Borgmannen dispositiboaren paradigmak, jakina, Heideggerren «enmarkazioa» (*Ge-stell*) dakargu burura (ikus Heidegger 1977: 19hh). Beste antz batzuk ere nabari daitezke, esaterako Jacques Ellul-en *La technique*-rekin edo Lewis Mumford-en monoteknikaren ideiarekin. Borgmann (1984: 7-15), dena den, beti aldendu da pentsalari teknofobo horiengandik eta teknologiari buruzko horien ulerkuntzatik; baina kritikariak uste dute ez duela lortu (ikus testuan aurrerago).
 11. CD teknologiari buruzko hausnarketarako, ikus Borgmann (1999: 20, 195, 120, 181h).
 12. Borgmann (1984: 204hh). Morgan Spurlock-en *Super-size Me* (2004) documental ironikoak janari azkarraren kultura aztertzen du zorrozki. Nahiz eta Spurlockek fenomenoaren alde medikoan sakondu, atzealde kulturala ere erakusten du, eta zer-nolako ondorioak dituen kultura horrek. Gabriel Axel-en *Babette's Feast* (1987), berriz, mahai gaineko kulturari buruzko produktu zinematografiko hoberenetakoa da. *Slow Food* erakundea mahai gaineko plazerren babesa sustatzen ari da, bizitza modernoaren eta janari azkarraren homogeneousazioaren aurrean. Italian sortu zen 1986an eta egun 80 mila kide ditu ehun baino herrialde gehiagotan. Hezkuntza, kultura gastronomikoa, nekazaritza-bioaniztasuna eta janari tradizionalen babesa sustatzen ditu (ikus www.slowfood.com).
 13. Borgmann (1984: 202). Borgmannek ideia asko zor dizkio Heideggerri. Adibidez, onar dezakegu jarduera fokalen xede-kasu bat Heideggerren *Eigentlichkeit* izan daitekeela (ikus *Being and Time*, 51-63 atalak). Bi: disposi-

- tiboen paradigma berez 'txarra' ez dela adierazten duenean, eta gure kulturaren bere rol propioa behar duela esaten duenean, badirudi Borgmannek esanahi zehatza ematen diola Heideggerren ideiarekin (1977: 26-35), teknologia deabrutzea alferrik zela adierazi zuenean. Azkenik, esan behar dut gauzei buruzko Borgmannen pentsamendua Heideggerrek (2001: 161-184) *Dinge*-ri buruz eginiko elaborazio poetikoetatik datorrela, non lautasunaren osagaiak —lurra, zerua, hilkorrak eta jainkoak— batu egiten diren.
14. Borgmannen bizitza onari buruzko ideiak badu indar kritikoa, oso esentzialista izan gabe. Gauza, ardura eta jardura fokal ugari existi daitezkeela iradokitzen du (1984: 186, 211hh, 219).
 15. *Zen and the Art of Motorcycle Maintenance* (1974) kultuko nobelan Robert Pirsig-ek dioenez, bizikleta eta beste dispositibo zehatz batzuekin lan egitea auto-ezagutza eta bake espiritualala lortzeko bidea izan daiteke.
 16. Nekazaritza organikoak eta nekazaritza forma ez hain teknologizatuak ospea irabaziko balute, landatzeko modu intentsiboagoek berriz agertzeko aukera izango lukete gutxika.
 17. Dreyfusen (1993: 295, 307) kultura japoniarrari buruzko oharrak eta ni-re oharpenak antzekoak dira.

Bibliografia

- Aristotle 1947: *Nicomachean Ethics*. Itzul. H. Rackham. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- 1948: *Metaphysics*. Iruzkina eta sarrera W. D. Ross. Oxford: Oxford University Press.
- Bacon, Francis 1960: *The New Organon and Related Writings*. Arg. Fulton H. Anderson. New York: The Liberal Arts Press.
- Borgmann, Albert 1984: *Technology and the Character of Contemporary Life: A Philosophical Inquiry*. Chicago: The University of Chicago Press.
- 1992: *Crossing the Postmodern Divide*. Chicago: University of Chicago Press.
- 1995: «The Moral Significance of the Material Culture» in Feenberg and Hannay 1995, 85-93.
- 1999: *Holding On to Reality: the Nature of Information at the Turn of the Millennium*. Chicago: University of Chicago Press.
- 2000: «Reply to My Critics» in Higgs et al. 2000, 341-370.
- 2003: *Power Failure: Christianity in the Culture of Technology*. Grand Rapids: Brazos Press.
- 2005: «Material Culture» in *The Encyclopedia of Science, Technology, and Ethics*. Detroit: Macmillan Reference.
- Brittan, Gordon 2000: «Technology and Nostalgia» in Higgs et al. 2000, 70-88.
- Cutcliffe, Stephen H. & Mitcham, Carl (arg.) 2001: *Visions of STS: Counterpoints in Science, Technology, and Society Studies*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Descartes, René 1985: *The Philosophical Writings of Descartes, Vol. I*. Itzul. John Cottingham et al. Cambridge: Cambridge University Press.

- Dogen, Eihei 1985: *Moon in a Dewdrop: Writings of Zen Master Dogen*. Itzul. Kazuaki Tanahashi. Canada: HarperCollins Canada.
- Dreyfus, Hubert L. 1993: «Heidegger on the connection between nihilism, art, technology, and politics» in Guignon 1993, 289-316.
- Feenberg, Andrew 2000: «From Essentialism to Constructivism: Philosophy of Technology at the Crossroads» in Higgs et al. 2000, 294-315.
- Feenberg, Andrew & Hannay, Alistair (arg.) 1995: *Technology and the Politics of Knowledge*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Guignon, Charles B. (arg.) 1993: *The Cambridge Companion to Heidegger*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heidegger, Martin 1977: *The Question Concerning Technology and Other Essays*. Itzul. William Lovitt. New York: Harper & Row.
- 1978: *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- 1996: *Being and Time: A Translation of Sein and Zeit*. Itzul. Joan Stambaugh. Albany: State University of New York Press.
- 2001: *Poetry, Language, Thought*. Itzul. Albert Hofstadter. New York: HarperCollins.
- Heikkerö, Topi 2005: «The Good Life in a Technological World: Focal Things and Practices in the West and in Japan» in *Technology in Society* 27/2, 251-259.
- Hickman, Larry 2000: «Focaltechnics, Pragmatechnics, and the Reform of Technology» in Higgs et al. 2000, 89-105.
- 2001: *Philosophical Tools for Technological Culture: Putting Pragmatism to Work*. Bloomington: Indiana University Press.
- Higgs, Eric; Light, Andrew & Strong, David (arg.) 2000: *Technology and the Good Life?* Chicago & Londres: University of Chicago Press.
- Hughes, Thomas 2004: *Human-Built World: How to Think about Technology and Culture*. Chicago & Londres: University of Chicago Press.
- Ihde, Don 2004: «Has the Philosophy of Technology Arrived? A State-of-the-Art Review» in *Philosophy of Science* 71/1, 117-131.
- Keulartz, Jozef; Schermer, Maartje; Korthals, Michiel & Swierstra, Tsjalling 2004: «Ethics in Technological Culture: A Programmatic Proposal for a Pragmatist Approach» in *Science, Technology, & Human Values* 29/1, 3-29.
- Marx, Leo 1987: «Does Improved Technology Mean Progress?» in *Technology Review*, January 1987, 33-41.
- Mitcham, Carl 1994: *Thinking through Technology: the Path between Engineering and Philosophy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mitcham, Carl & Nissenbaum, Helen 1998: «Technology and Ethics» in *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. 9. bol.
- Pirsig, Robert M. 1974: *Zen and the Art of Motorcycle Maintenance: An Inquiry into Values*. New York: William Morrow.
- Power, Thomas Michael 2000: «Trapped in Consumption: Modern Social Structure and Entrenchment of the Device» in Higgs et al. 2000, 271-293.
- Strong, David 2000: «Philosophy in the Service of Things» in Higgs et al. 2000, 316-338.

- Strong, David & Higgs, Eric 2000: «Albert Borgmann's Philosophy of Technology» in Higgs et al. 2000, 19-37.
- Suzuki, Daitsetz Teitaro 1956: *Zen Buddhism: Selected Writings of D. T. Suzuki*. New York: Doubleday.
- Thompson, Paul T. 2000: «Farming as Focal Practice» in Higgs et al. 2000, 166-181.
- Thoreau, Henry David 1964: *The Portable Thoreau*. Arg. Carl Bode. New York: The Viking Press.
- Winner, Langdon 1986: *The Whale and the Reactor: A Search for Limits in an Age of High Technology*. Chicago & Londres: The University of Chicago Press.
- 1993: «Upon Opening the Black Box and Finding it Empty: Social Constructivism and the Philosophy of Technology» in *Science, Technology, and Human Values* 18/3, 262-378.